

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023р.

« ____ » _____ 2023 р.

**РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота студентки групи
СОМ–22
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 016 «Спеціальна освіта
Логопедія»
Мозги Ріти Юрївни

Керівник: доктор філософії, старший
викладач Сіденко Ю. О

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	6
1.1. Особливості психофізичного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення	6
1.2. Специфіка мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	11
1.3. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення	16
Висновок до розділу 1	22
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ	24
2.1. Методика діагностики зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення	24
2.2. Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення	30
2.3. Ефективність впровадження ігрових вправ для розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	34
Висновок до розділу 2	38
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з недорозвиненням мовлення є важливим завданням, оскільки воно має значний вплив на їхній соціальний, емоційний та когнітивний розвиток. Один із ефективних методів розвитку зв'язного мовлення у дітей означеної нозології є використання ігрової діяльності.

Недорозвинення мовлення є поширеною проблемою серед дітей старшого дошкільного віку стверджують Н. Бондаренко, Т. Королюк, Л. Стахова, Л. Трофименко, О. Ярмола. Воно може бути спричинене різними факторами, такими як патологічні стани, недостатня стимуляція мовленнєвого розвитку або певні недоліки в анатомо-фізіологічній сфері. Розвиток зв'язного мовлення є важливим етапом у розвитку дитини, оскільки воно впливає на її соціалізацію, навчання і загальний розвиток. Ігрова діяльність вважається одним із найефективніших методів розвитку мовлення у дітей. Іграшки і ігрові ситуації стимулюють дитину до активного мовлення, формування граматичних структур та використання нових слів. Використання ігрової діяльності у спеціальній роботі з дітьми з недорозвиненням мовлення може сприяти їхньому успішному розвитку зв'язного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення впливає на успішність навчання дитини. Зв'язне мовлення є основним засобом комунікації та сприйняття інформації. Діти з недорозвиненим мовленням можуть мати труднощі з розумінням учбового матеріалу та висловлюванням своїх думок. Розвиток їхнього зв'язного мовлення за допомогою ігрової діяльності може сприяти покращенню навчальних результатів та самооцінки.

Дослідженням ігрової діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення займались: Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Іщенко, О. Кравцова, О. Поліщук, Ю. Рібцун, Т. Поніманська, О. Чепка, та ін.). Вчені стверджують, що гра стимулює активність та увагу дитини, її бажання спілкуватися та дізнаватися нове. Через ігрову діяльність діти отримують можливість використовувати мовлення в різних ситуаціях, конструювати речення, описувати події, розповідати казки та історії. Гра допомагає розвивати

зв'язне мовлення, поповнювати словниковий запас та встановлювати логічні зв'язки між словами.

Таким чином, актуальність дослідження даної теми полягає в необхідності розробки ефективних методів і підходів до розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з недорозвиненням мовлення, зокрема засобами ігрової діяльності.

Мета дослідження: дослідити вплив ігрової діяльності на розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичні аспекти розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
2. Визначити особливості ігрової діяльності у дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
3. Проаналізувати взаємозв'язок між ігровою діяльністю та розвитком зв'язного мовлення у дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
4. Розробити індивідуальні програми розвитку зв'язного мовлення для дітей з загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження: діти старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Предмет дослідження: розвиток зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

У процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс **методів:** *теоретичні:* аналіз і синтез наукової, навчально-методичної літератури; *емпіричні:* спостереження, аналіз анамнестичних даних, аналіз педагогічного досвіду, педагогічний експеримент констатувального та формувального характеру. *статистичні:* здійснення аналізу емпіричних даних.

Практичне значення одержаних результатів. результати дослідження можуть бути використані логопедами, студентами протягом проходження педагогічної практики в спеціальних закладах дошкільної освіти під час роботи на заняття із корекції мовленнєвих порушень дітей з ЗНМ.

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу № 202 Криворізької міської ради.

Апробацію результатів роботи проведено у ході оприлюднення теоретичних і практичних висновків та узагальнень під час виступів на таких конференціях: Збірник наукових і науково-методичних праць студентів до III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації» Випуск 14. 127 с. (м. Кривий ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 11-12 травня 2023 р.);

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел (36) і додатків. У тексті роботи міститься 1 таблиця та 3 рисунки. Загальний обсяг роботи складає 51 сторінка.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1. Особливості психофізичного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Багато вчених займалися вивченням психофізичного розвитку людини. Психологи, педагоги, фізіологи та інші науковці проводили дослідження, щоб зрозуміти, як фізичні та психічні процеси взаємодіють між собою та впливають на розвиток людини. Наприклад, Жан Піаже, швейцарський психолог, вивчав когнітивний розвиток у дітей і запропонував теорію когнітивного розвитку, де пояснював, як діти мислять та сприймають світ навколо себе.

Існують і багато інших учених, які займалися вивченням психофізичного розвитку, таких як Сігмунд Фрейд, Лев Виготський, Ерік Еріксон та інші. Кожен з них вніс свій внесок у розуміння та пояснення процесів, які відбуваються в розвитку людини.

Поняття «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) займає особливе місце у понятійно-термінологічній системі дитячої логопедії, яку використовують для позначення мовленнєвих порушень. В сучасній логопедичній науці терміном «недорозвинення мовлення» позначають низький рівень сформованості тої чи іншої мовленнєвої функції або ж мовленнєвої системи в цілому [29].

Ю. Рібцун під загальним недорозвиненням мовлення розуміє складне мовленнєве порушення, що проявляється в недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій і операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам'яті

та контролю різних модальностей) унаслідок дії шкідливих екзогенних і / чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному) [28].

Загальне недорозвинення мовлення III рівня може бути спричинене різними факторами, такими як генетичні відхилення, рання патологія розвитку мозку, травми головного мозку або недостатній стимуляції мовленнєвого середовища. Він може проявлятися як проблеми з артикуляцією, розумінням мовлення інших людей, формулюванням висловлювань, складанням розповідей, відсутністю правильної граматики тощо. Вивчення поняття і особливостей загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку є актуальною задачею для багатьох науковців, таких як педагоги, психологи та логопеди [30].

У поняття ЗНМ включаються найбільш складні форми дитячої мовленнєвої патології: алалія (термін який використовують у значенні відсутність, або значне системне недорозвинення усіх сторін мовлення обумовлене локальним ураженням кори головного мозку, що виникло у до мовленнєвий період розвитку дитини), афазія (термін, що позначає повну втрату мовлення, або частковий системний розпад усіх сторін мовлення спричинений локальним ураженням кори головного мозку), [2] а також ринолалія (порушення тембру голосу і вимови фонем, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами периферійного відділу мовленнєвого апарату) і дизартрія (порушення мовлення, причиною якого є порушення іннервації периферійного відділу мовленнєвого апарату, що виникає в результаті ураження провідної ланки мовленнєвого апарату [15].

Також, цей термін вживається як назва групи порушень мовлення, які виникають внаслідок розладів тих відділів центральної та периферійної нервової системи, що забезпечують рухливість периферійних органів мовлення, м'язовий контроль за процесом реалізації мовленнєвої програми (групи порушень, оскільки симптоматика кожної з форм дизартрії суттєво відрізняє одну з них від іншої)) – в тих випадках, коли виявляється одночасно недостатність розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи [8].

М. Захарова описала три рівні мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня:

1. Перший рівень - фізичне вираження мовленнєвого потенціалу. На цьому рівні діти можуть володіти базовими мовними навичками, такими як произведення звуків, сприйняття і розуміння мовлення і поведінка. Однак, їхні комунікативні навички обмежені і вони зазвичай мають труднощі зі специфічними аспектами розвитку мови, такими як граматики і лексика.

2. Другий рівень - оперативне використання мовленнєвих навичок. На цьому рівні діти здатні використовувати мовленнєві навички для комунікації з іншими людьми. Вони можуть запитувати, описувати, пояснювати і розповідати про події і предмети. Однак, їхня мова може бути простішою і вони можуть мати труднощі з розумінням складніших аспектів мовлення.

3. Третій рівень - культура мовлення. На цьому рівні діти мають повний розпізнавання мовних засобів і можуть використовувати їх у всіх аспектах комунікації. Вони можуть використовувати сленг, втілення і жести для збагачення своїх мовних навичок. Крім того, їхня мова є швидшою і більш ефективною, і вони можуть адаптувати свою мовленнєву поведінку до різних ситуацій. Описані рівні мовленнєвого розвитку дозволяють класифікувати дітей з загальним недорозвиненням мовлення та розуміти їхні потреби і особливості для побудови ефективних методів інтервенції і підтримки [4].

Діти з загальним недорозвиненням мовлення III рівня мають деякі унікальні особливості в психофізичному розвитку:

Затримка у моторному розвитку: Діти з загальним недорозвитком мовлення можуть мати порушення моторики, такі як нестійка постава, дезорганізовані рухи або незвичайні способи переміщення. У таких дітей спостерігаються проблеми з рухомою активністю, проявляється обмежена рухова активність, не проявляють бажання брати участь у фізичних іграх або бути неактивними фізично.

Діти та дорослі з загальним недорозвитком мовлення можуть мати труднощі виконувати складних рухів, які вимагають координації та точного контролю. Такаж у деяких дітей можуть мати істотні проблеми з артикуляцією

звуків, що призводить до нечіткого мовлення. У дітей виявлена помірна м'язова слабкість, що впливає на їх здатність до фізичної активності.

Деякі діти можуть мати пошкодження контролю рухів, що призводить до незримих рухів, нестійкості та неакуратності в рухах. А також діти можуть мати проблеми з балансом та координацією, що може впливати на їх здатність до певних рухових активностей, можуть мати важкості у виконанні моторних завдань, наприклад, копіюванні простих рухів або демонстрації моторних навичок [5].

Затримка у соціальному розвитку: У дітей з загальним недорозвиненням мовлення можуть спотерігатись обмежені мовленнєві здібності або не вміти дітьми володіти мовою взагалі. Це може ускладнювати їх здатність спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми.

Відставання у розвитку соціальних навичок, тобто діти можуть мати проблеми з розумінням соціальних норм і правил. Вони можуть не розуміти, як проводити розмову, як вести себе у суспільстві і як взаємодіяти з однолітками і дорослими.

Діти з недорозвиненням мовлення можуть бути відчуженими від однолітків через свої комунікаційні труднощі. Вони можуть мати обмежені можливості для ігор і спілкування з іншими дітьми, що може призводити до відчуття самотності і соціальної відмінності [17].

Потреба у підтримці і допомозі: діти з недорозвиненням мовлення зазвичай потребують більшої підтримки і допомоги для соціального розвитку. Вони можуть потребувати індивідуального підходу до навчання і взаємодії з іншими, а також додаткової терапії для розвитку комунікаційних навичок.

Затримка у розумовому розвитку: Діти з загальним недорозвиненням мовлення можуть мати проблеми з увагою та концентрацією. Вони можуть швидко втомлюватися від навчання, важко зосереджуватися на завданнях та бути вразливими до розповсюдження.

Діти з загальним недорозвиненням мовлення можуть мати обмежений рівень когнітивних функцій, таких як мислення, сприйняття, пам'ять та розв'язання проблем. Це може впливати на їх здатність до навчання та розвитку

в різних областях. У дітей також можуть бути проблеми в установленні соціальних зв'язків та взаємодії з оточуючими. Вони можуть мати обмежені навички спілкування та емоційного вираження, що ускладнює їх взаємодію з іншими людьми [1].

Затримка у мовленнєвому розвитку: Діти з ЗНМ можуть постійно знаходитися на рівні мовленнєвого розвитку, що нижчий за віковий норматив. Спостерігається відсутність або обмежена здатність до утворення звуків. Діти з ЗНМ можуть мати проблеми з артикуляцією звуків або навіть не вміти їх утворювати взагалі. Також можуть мати проблеми з розумінням складних умовних фраз, інструкцій або власного мовлення.

Затримка у візуально-моторному розвитку: Діти можуть мати проблеми з розвитком моторних навичок, таких як ходьба, біг, кидок м'яча, кольорових блоків тощо. Вони можуть бути неспритними і мати проблеми з координацією рухів [23].

Проблеми зі сприйняттям і розумінням візуальної інформації, такої як кольори, форми, розміри тощо. Вони можуть мати проблеми з групуванням об'єктів чи розрізненням подібних елементів.

Діти можуть мати проблеми з розпізнаванням та використанням мимики обличчя та жестами для комунікації. Вони можуть мати обмежені можливості виразності обличчя та використовувати обмежений набір жестів.

Також у дітей спостерігаються проблеми з розумінням просторових відношень, таких як вгору-вниз, перед-за та інші. Вони можуть мати важкості з розумінням, що стоїть над ними, поруч з ними чи за ними [2].

Затримка у емоційно-психологічному розвитку: Діти із загальним недорозвиненням мовлення можуть мати затримку у вираженні та розумінні емоцій. Вони можуть не вміти показати свої емоції наочно або словами, що може призвести до міжособистісних труднощів та суперечок взаємодії з оточуючими. Також можуть мати труднощі взаємодії з оточуючими та побудові соціальних зв'язків. Вони можуть відчувати себе відірваними від оточення, відчувати себе ізольованими та мати труднощі у встановленні контакту з іншими людьми [7].

Мета психофізичного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення полягає у поліпшенні комунікативних навичок та загального розвитку цих дітей. Важливим аспектом психофізичного розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення є індивідуальний підхід до кожної дитини, врахування її потреб, можливостей, темпу розвитку та особливостей функціонування мовлення [35]. Такий підхід допомагає досягти максимальних результатів у розвитку мовлення і загального розвитку дитини.

Отже, можна зробити висновок що психофізичний розвиток дітей з загальним недорозвиненням мовлення суттєво впливає на їх загальний розвиток, зокрема може зазначатися затримка розвитку моторики, когнітивних навичок і соціальної адаптації. Відсутність адекватної комунікації через недорозвинене мовлення може спричиняти емоційні та соціальні проблеми у дітей. Впевненість в собі, соціальна взаємодія та розвиток дружніх стосунків можуть бути побічними стражданнями.

1.2. Специфіка мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Розвиток мовлення у дітей – це процес засвоєння та вдосконалення навичок мовлення, який включає розуміння мови, формулювання думок та використання мовлення для спілкування з іншими людьми. Мовленнєвий розвиток є важливим етапом у розвитку дитини, оскільки він має великий вплив на її академічний успіх, соціальну адаптацію та загальний розвиток.

Системний аналіз мовленнєвих порушень, проведений Л.Виготським, дозволив виділити не тільки рівні, але і пов'язані між собою відхилення у формуванні «усіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться як до звукової, так і до смислової сторін мовлення». При загальному недорозвиненні мовлення відзначається пізніша поява мовлення, обмежений запас слів, аграматизм, порушення вимови звуків, порушення фонематичних процесів. Мовленнєві порушення у цих категорій дітей обумовлені несформованістю або розладом психологічних і фізіологічних механізмів мовлення на ранніх етапах

онтогенезу [25].

При ЗНМ III рівня порушуються всі компоненти мовлення: фонематичні процеси, звуковимова, словниковий запас, граматична будова та зв'язне мовлення, найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння й використання дітьми лексики та граматики рідної мови. Нижче наведена детальна інформація про особливості мовленнєвого розвитку дітей з ЗНМ:

Затримка мовленнєвого розвитку. Діти з ЗНМ можуть постійно знаходитися на рівні мовленнєвого розвитку, що нижчий за віковий норматив. У дітей спостерігається відсутність або обмежена здатність до утворення звуків. Діти з ЗНМ можуть мати проблеми з артикуляцією звуків або навіть не вміти їх утворювати взагалі [21].

Також у дітей з ЗНМ III рівня спостерігаються затруднення в навчанні слів. Діти з ЗНМ можуть мати проблеми з розумінням і навчанням нових слів, формуванням зв'язних речень та розвитком слухового сприйняття. Також характерним для таких дітей є обмежена або висока нерозбірливість мовлення. Діти з ЗНМ можуть мати вродженість або неправильний ритм мови, такі як швидке або нерозбірливе мовлення.

Проаналізувавши дослідження багатьох вчених, було виявлено що одним із проявів порушень у дітей є затруднення в розумінні мови. Тому діти з ЗНМ III рівня можуть мати проблеми з розумінням складних умовних фраз, інструкцій або власного мовлення [3]. Нерідко діти з ЗНМ можуть відчувати виключення або соціальну ізоляцію через свої мовленнєві проблеми, що може призвести до некоректної поведінки або низької самооцінки.

Одним із аспектів вчення порушень у дітей з затримкою мовлення є граматична сторона мовлення, що спостерігається в неправильному використанні часових форм: вони можуть змінювати часову форму або використовувати неправильну форму дієслова. Порушення правил утворення форми числа: вони можуть неправильно використовувати одино або множину, а також неправильно змінювати закінчення іменників [18].

Також у дітей відзначається помилки у використанні займенників: діти можуть використовувати неправильні займенники або неправильно їх

змінювати в реченні. Ще однією складовою дослідження мовленнєвих порушень у дітей з ЗНМ є дослідження синтаксичних структур речення і розміщення слів у правильному порядку.

Дослідивши наукові джерела, було виявлено що у більшості дітей спостерігається неправильне використання прийменників, діти можуть помилково використовувати прийменники або використовувати їх у неправильному контексті [12]. Ще одніє з поширених проблем у дітей з ЗНМ є помилки у використанні заперечень, тобто діти можуть неправильно використовувати заперечні слова або розміщувати їх у реченні неправильно.

Проте поширеними порушення мовлення у дітей є неправильне вживання ступенів порівняння, діти можуть помилково використовувати неправильну форму порівняння прикметників або пропускати їх цілком.

Українські вчені приділяли багато уваги дослідженням словникового запасу у дітей, і виявили такі особливості мовленнєвих порушень у дітей з загальним недорозвиненням мовлення: зокрема затримка у формуванні словникового запасу. Діти з ЗНМ можуть мітити затримку в набутті нових слів та їх значень. Вони можуть відставати у порівнянні зі своїми ровесниками у розумінні абстрактних та складних слів [6].

Також однією з головних проблем у мовленні дітей є порушення з категоризацією слів, тобто діти з ЗНМ можуть мати труднощі у систематизації слів за певними категоріями (наприклад, назвати всі птахи, дерева тощо). Вони можуть мати проблеми у визначенні спільних ознак між різними словами та розрізнення їх.

У дослідженнях українських вчених було висвітлене питання обмеженого словникового запасу у дітей ЗНМ, і було виявлено що діти можуть мати обмежений запас слів, особливо у певних сферах (наприклад, наукові терміни, мова професій). Вони можуть мати труднощі у збагаченні свого словникового запасу через обмежений доступ до навколишнього середовища та обмежені можливості комунікації [33].

В ході аналізу наукової літератури було виявлено що у дітей з загальним недорозвиненням мовлення спостерігаються проблеми у розумінні та

використанні мовних зворотів та ідіом, діти з ЗНМ можуть мати труднощі у розумінні та використанні фразеологізмів, ідіом та мовних зворотів, так як вони базуються на недослуханих елементах та контекстуальних відтінках.

Проблеми у вимові слів, отже деякі діти з ЗНМ можуть мати дефіцит артикуляційного апарату та труднощі у вимові деяких звуків. Це може впливати на їхню здатність правильно виголошувати нові слова та опрацьовувати їхнє звучання.

Ще однією складовою діагностики стану мовлення у дітей є дослідження сприйняття мовлення: отже у дітей спостерігаються проблеми у сприйнятті мовних звуків. Деякі діти можуть мати проблеми з розрізненням різних звуків у мовленні. Це може загрожувати їх здатності розуміти розмову та сприймати інформацію звуковим способом. Також дітей з ЗНМ мають труднощі з розвитком розуміння запитань та формулювання відповідей. Вони можуть мати проблеми з синтаксисом, лексикою та виразністю свого мовлення [10].

На основі вивченої літератури, можна зробити висновок що діти мають труднощі зі сприйманням мовної інформації, особливо в складних або швидкоплинних ситуаціях. Вони можуть мати затруднення з розумінням основного змісту, встановленням послідовності подій та інтерпретацією мовних ідіом та метафор.

Важливим компонентом у дослідженні мовлення є вивчення когнітивного розвитку дітей з ЗНМ, зокрема були виявлені такі мовленнєві порушення: порушення сприйняття інформації, діти мають проблеми з виявленням, розумінням та обробкою інформації через обмежені можливості сприйняття [13]. Ще однією особливістю мовлення є проблеми з пам'яттю та концентрацією, дітям важко зі збереженням та відтворенням інформації у своїй пам'яті. Вони також можуть мати великі труднощі зі зосередженістю на задачі.

Також головними проблемами є розвиток мислення та сприйняттям соціальних ситуацій, тобто діти можуть мати відставання в розвитку мислення, яке включає логічне мислення, просторове мислення та абстрактне мислення, спостерігається важкості з розумінням та виявленням емоцій, розумінням соціальних навичок та взаємодією з іншими людьми.

Дослідження соціального розвитку є важливим елементом для визначення рівня мовлення і соціалізації дитини. Зокрема в дослідження вчених були вивлені такі проблеми [28]: діти з ЗНМ можуть мати обмежений доступ до звичайних соціальних активностей та знайомств. Вони можуть відчувати віддаленість та відчуття самотності, оскільки інші діти можуть відмовлятися від взаємодії з ними. В житті діти нерідко зіткнулись з труднощами у навчанні та адаптації до шкільного середовища. Вони можуть потребувати додаткової підтримки та індивідуалізованого навчання, що не завжди можливо забезпечити у загальній школі.

Зокрема діти з загальним недорозвиненням мовлення мають проблеми зі взаємодією з однолітками. Вони можуть мати відставання у розвитку мовлення та соціальних навичок, що ускладнює процес спілкування та взаємодії з іншими дітьми.

Українські вчені приділяли багато уваги дослідженням емоційного розвитку дітей, і на основі цих досліджень, можна зробити висновок, що діти мають такі порушення: емоційна нестабільність: у дітей з ЗНМ спостерігаються труднощі контролювати свої емоції. Вони можуть реагувати дуже швидко і напружено на навіть незначні подразники. Також труднощі в опрацюванні і вираженні емоцій, діти з ЗНМ мають обмежену мовну чутливість та виразність, що ускладнює ними зв'язування та вираження своїх емоцій [26].

Була виявлена соціальна незграбність у дітей з ЗНМ III рівня, що дає змогу стверджувати що діти мають труднощі в соціальних взаєминах з ровесниками. Вони можуть відчувати сором, незручність або страх у соціальних ситуаціях. І через обмежену фізичну спроможність, діти з ЗНМ можуть відчувати невпевненість у собі та своїх можливостях. Це може призводити до заниженої самооцінки та пасивної поведінки.

Тому важливим компонентом у розвитку мовленнєвих здібностей є дослідження стану навчання, що виявляється в затримці засвоєння інформації, діти з порушеннями зору або слуху можуть мати складнощі засвоєнням великої кількості інформації одночасно. Вони можуть потребувати більш короткої і конкретної інформації, яка надається в доступній формі [9].

Також виявлено що діти з особливими освітніми потребами можуть потребувати індивідуального навчання та підходу з урахуванням їхніх потреб. Вони можуть вимагати спеціальних матеріалів, методик та підходів, щоб максимально розвинути свій потенціал. Деяким дітям з порушеннями може бути важко справлятися з навчальними вимогами, особливо якщо вони очікуються від них на рівні здорових дітей. Це може призводити до стресу, невпевненості та низької самооцінки.

Зміст мовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення полягає в покращенні комунікативних навичок, забезпеченні дітям здатності ефективно використовувати мову для взаємодії з іншими людьми [28]. Метою є забезпечення дитини здатністю до взаємодії, спілкування та виявлення своїх потреб і бажань. Щоб досягти цих цілей, можуть використовуватися різні методи і стратегії, такі як індивідуальні заняття з логопедом, групові заняття, ігрові вправи, використання спеціальних мовленнєвих технік та матеріалів. Важливо також створювати сприятливу середу для мовленнєвого розвитку, де дитина постійно оточена мовою і її використанням.

Таким чином, можна зробити висновок що мовленнєвий розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення є складним процесом, який вимагає особливої уваги та підтримки. Успішний мовленнєвий розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення вимагає комплексного підходу, співпраці між спеціалістами, батьками та оточуючими людьми. Цей процес вимагає часу, терпіння та постійного підтримки, але з правильною допомогою більшість дітей здатні досягти значних покращень у своєму мовленні.

1.3. Ігрова діяльність як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення

На сучасному етапі проблемою ігрової діяльності займаються Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Іщенко, О. Поліщук, Т. Поніманська, О. Чепка, В. О. Сухомлинський та ін. Актуальним вважаємо визначення, подане

Н. Кудикіною, яка розуміє «ігрову діяльність» як «динамічну систему взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості» [1, с. 58-59].

Ігрова діяльність – це активна діяльність, пов'язана зі здійсненням ігор, яка включає в себе різні види рухових, розумових і творчих дій. Вона проводиться з метою задоволення та розвитку, а також стимулювання соціальної взаємодії, здорового фізичного розвитку, розвитку когнітивних та творчих навичок [30].

Дошкільники з ЗНМ III рівня, хоч і з запізненням, проходять такі ж етапи розвитку ігрової діяльності, як і їх однолітки з нормою мовлення, однак, вони мають свої, притаманні лише їм, особливості: дратівливість, плаксивість, агресивність, бідність уявлень про оточуючу дійсність, відставання у кмітливості, стереотипність, одноманітність, недостатнє володіння окремими ігровими діями, постійне порушення правил, завчена поведінка при різних ігрових ситуаціях. Все це робить ігрову діяльність спотвореною, а іноді й взагалі неможливою [11].

Саме тому, формування навичок ігрової діяльності у дітей із ЗНМ – тривалий, складний і творчий процес, для розвитку й удосконалення якого є дуже важливим психологічний клімат системного процесу лого-корекції. Ігрова діяльність активізує дитину, сприяє підвищенню її життєвого тону, задовольняє особисті інтереси та соціальні потреби. Зокрема, у дітей із ЗНМ, які через системне недорозвинення мовлення та, як наслідок, порушені вербальне мислення, увагу, пам'ять, швидко виснажуються і втомлюються, втрачають інтерес до будь-якої діяльності, саме ігрова діяльність, на відміну від інших, викликає підвищений та специфічний інтерес.

Багато вчених розглядають ігрову діяльність як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей. Ігри, які сприяють комунікативному взаємодії дітей, допомагають їм в усьому спілкуванні, включаючи мовлення, слухання, розуміння і використання різних мовних засобів [36]. Роль ігри в розвитку зв'язного мовлення полягає в тому, що вона створює сприятливе

середовище для використання мови в реальних ситуаціях. Ігри можуть пропонувати ситуації, які спонукають дітей говорити, висловлювати свої думки, узгоджувати свої дії з іншими дітьми.

Це розвиває навички мовлення, такі як слухання і розуміння мови, побудова речень, вживання нових слів та виявлення власних думок. Дослідження показують, що використання ігрових методів в навчанні дітей зв'язному мовленню є ефективним. Участь у різних іграх допомагає дітям вчитися комунікувати, спілкуватися із своїми ровесниками та вчителями. Це сприяє вдосконаленню граматики, збагаченню словникового запасу і розумінню мовних структур.

Окрім того, ігри, зокрема рольові ігри, можуть розвивати творчий підхід до мовленнєвої діяльності. Діти навчаються виражати свої думки, відтворювати реальні або умовні ситуації, творити розповіді та заповнювати пропуски в мовленні. Це розвиває їх фантазію, креативність та мовленнєві навички [14]. Отже, вчені підтверджують, що ігрова діяльність є цінним засобом розвитку зв'язного мовлення у дітей. Вона сприяє вдосконаленню мовленнєвих навичок, розширенню словникового запасу, розвитку комунікативної компетенції та творчого мислення.

Ігрова діяльність може включати в себе ігри з руховою активністю (спортивні ігри, ігри на свіжому повітрі), настільні ігри, комп'ютерні ігри, ігри в рольові ігри, конструкторські ігри, квести, шахи та інші.

Це важлива складова дитячого розвитку, а також часто застосовується в освітніх і реабілітаційних програмах для дітей. Ігрова діяльність має значний вплив на мовлення дитини. Це через різноманітність ситуацій, які вона випробовує під час гри, та специфіку спілкування з іншими дітьми або дорослими [18].

Основні принципи використання ігрової діяльності для розвитку зв'язного мовлення включають:

1. Створення сприятливої та мотивуючої атмосфери, де дитина почувається комфортно і вільно спілкується.

2. Використання різноманітних ігрових ситуацій, які зацікавлюють дитину та стимулюють активність мовленнєвої діяльності.

3. Активна участь дорослого в ігровому процесі, демонстрація правильної мовленнєвої моделі, корекція помилок та підтримка мовного розвитку дитини.

4. Використання різноманітних усних та писемних матеріалів, які стимулюють розбудову мовленнєвої активності та розвиток мовного мислення.

У працях А. Богуш та Н. Луцан ігровій діяльності старших дошкільників надається велике значення що зосереджене на потенційних можливостях творчих вербальних ігор, що в свою чергу можуть бути використані для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня [1]. Творча вербальна гра – це самостійне створення дітьми ігрового задуму та сюжету гри на основі знайомих дітям художніх творів, тобто творча інтерпретація змісту знайомих дітям казок, оповідань тощо [4]. Творчу гру різнобічно характеризують такі риси як: уявлювана ситуація, творчий характер, наявність ролей, довільність дій, специфічні мотиви, соціальні відносини.

Педагогічна цінність творчої гри полягає і в тому, що в цьому процесі, окрім взаємин, зумовлених змістом, ролями, правилами, між дітьми виникають реальні стосунки. У грі дошкільники легше налагоджують контакт між собою, підпорядковують свої дії, поступаються одне одному, оскільки це належить до змісту прийнятих ними ролей [16].

У дітей 5-6 років зміст ігор динамічний, з переважанням власної літературної творчості. Діти люблять обігравати змінені власною фантазією знайомі казки, мультфільми, вносять у зміст гри багато вигаданого [26]. Різновидом творчих вербальних ігор є режисерська гра (О. Гаспарова, О. Кравцова, С. Новосолова).

Головним компонентом режисерської гри є мовлення. Дитина використовує мовні виражальні засоби для створення образу кожного персонажа: змінюються інтонація, гучність, темп, ритм висловлювань. Ігрова обстановка сприяє активному спілкуванню з однолітками, посилює її словесну форму. Природно, що таке ігрове спілкування для дитини легше, ніж

спілкування з однолітками, в якому потрібно враховувати бажання, настрої партнерів, шукати з ними спільну мову.

Саме таким чином очима різних персонажів дитина бачить подію, що відображається в режисерській грі, оскільки виконує не одну роль, а декілька. Оволодівши режисерською грою, дитина навчиться взаємодіяти й з реальним партнером у сюжетно-рольовій грі [12].

Граючись, діти мають можливість використовувати мовлення на практиці і вчитись виражати свої думки, почуття і бажання за допомогою слів. Особливо корисні такі види ігор, як рольові ігри, конструювання іграшкових містечок, ведення діалогів, театралізовані вистави та інші, що сприяють розвитку комунікативних навичок.

Це допомагає розвивати словниковий запас, граматику і навички правильної вимови. Крім того, під час таких ігор діти навчаються сприймати мову інших людей, відповідати на їхні запитання й коментарі, а також розвивати емоційну і соціальну інтелектуальність [34].

Конструювання іграшкових містечок також сприяє розвитку зв'язного мовлення. Діти можуть розмовляти про те, що будують, які персонажі живуть в цьому містечку, про їхні дії, потреби і бажання. Це вимагає від них використання слів і приголосів, а також здатність укладати речення, щоб передати свої думки і ідеї.

Ведення діалогів та театралізовані вистави допомагають дітям вчитись правильно виразно й добре проговорювати і використовувати мовлення для передачі емоцій та намірів персонажів. Таким чином, ігрова діяльність є важливим і досить ефективним засобом для розвитку зв'язного мовлення у дітей. Вона допомагає розвивати комунікативні навички, словниковий запас, граматику, а також сприяє розвитку емоційної і соціальної інтелектуальності.

Основні переваги використання ігрової діяльності для розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення включають III рівня:

1. Захоплююче середовище: Гра надає дитині можливість відчувати себе активним учасником процесу навчання, створює стимул до спілкування та залучення в мовленнєві ситуації.

2. Розвиток слухової пам'яті: Гра допомагає дитині уважно слухати, запам'ятовувати і відтворювати мовленнєві образи, розвиваючи таким чином її слухову пам'ять та вміння послідовно викладати думки.

3. Розширення лексичного запасу: Ігрова діяльність автоматично введе дитину в нові слова та образи, що дасть змогу розширювати її лексичний запас, використовуючи слова і фрази, які є потрібними у конкретних головоломках або задачах. [20].

4. Сприяння розвитку граматики: Під час ігр діти навчатимуться правильно тримати мовлення, дотримуватися правил синтаксису та формувати граматично правильні речення.

5. Розвиток соціальних навичок: Під час гри діти вчаться взаємодіяти з однолітками та спілкуватися, а також використовують мову для вираження своїх ідей, бажань та почуттів.

6. Вплив на моторику: Певні ігри можуть вміщувати фізичні рухи, які розвивають моторику та кінестетичне сприйняття.

7. Сприяє розвитку мовлення: Ігри, які передбачають комунікацію і спілкування з іншими дітьми або дорослими, стимулюють розвиток мовлення. Вони допомагають удосконалити вимову, розширити словниковий запас і вдосконалити граматичні навички.

8. Вчителі діалогу: Гра дає можливість дітям оцінювати реакції інших учасників і вчитися адекватно реагувати на них. Це розвиває навички слухання та вироблення аргументів, що сприяє розвитку здатності до діалогу.

9. Формування навичок розповіді: Багато ігор передбачають розповіді про певні ситуації або події. Це допомагає дітям вчитися висловлювати свої думки і ідеї відповідно до логіки та послідовності.

10. Розвиток творчого мислення: Ігрова діяльність сприяє розвитку імагінації та творчого мислення. Діти вправляються в пошуку нестандартних рішень та висловлюють свої думки ідейніше [3].

Мета гри полягає в тому, щоб стимулювати дитину до спілкування та мовленнєвого висловлення. Різноманітністю ігрових форм, задач та ситуацій можна стимулювати дитину до активної участі й ефективно вплинути на

розвиток зв'язного мовлення. На основі ігрової діяльності педагог може використовувати різноманітні методи та техніки, такі як рольові ігри, пізнавальні ігри, ігри-розповіді, гравці мають змогу максимально розкрити свої можливості в групі, на спілкуванні, спільному розв'язанні завдань, тим самим й розвивати свої комунікативні та мовні навички.

Отже, ігрова діяльність є ефективним інструментом для розвитку зв'язного мовлення у дітей. Вона стимулює мовленнєвий розвиток, формує навички діалогу та розповіді, сприяє розвитку творчого мислення та співпраці, а також зміцнює мотивацію і інтерес до мовленнєвої діяльності.

Висновок до розділу 1

Отже, загальне недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку є серйозною проблемою, яка може впливати на їх повсякденні комунікаційні навички та соціальну адаптацію. Тому вивчення розвитку зв'язного мовлення у цієї категорії дітей є важливою темою наукових досліджень. Теоретичні аспекти вивчення розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення включають дослідження мовних вмінь і навичок, які розвиваються у цьому віці, а також факторів, які можуть впливати на цей процес.

Діти з загальним недорозвитком мовлення характеризуються відставанням розвитку всіх компонентів мовленнєвої діяльності – фонетики, лексики, граматики, синтаксису, дискурсу. Вони мають обмежений словниковий запас, недостатню здатність до узагальнення та абстрагування, а також труднощі у формулюванні та вираженні своїх думок.

Формування та розвиток зв'язного мовлення відіграє одну з головних ролей у становленні особистості старшого дошкільника, а також у його готовності до навчання у школі. Для ефективного вивчення та підтримки розвитку зв'язного мовлення використовуються різні підходи та методи, зокрема, ігровий, інтерактивний, логопедичний. Важливо створити сприятливу комунікативну середу та використовувати різноманітні методичні прийоми для

активізації діалогового спілкування, розвитку словникового запасу та граматичних навичок, формування навичок постановки звуків.

Ігрова діяльність дає можливість дитині граматично правильно, зв'язно, послідовно побудована розповідь, що спирається на логічні зв'язки, лексично правильно підібрані слова – усе це дозволяє старшим дошкільнятам переходити на більш складний рівень мовленнєвого та комунікативного розвитку; допомагає висловлювати власні думки; перешкоджає «схематичності», бідності у висловлюваннях.

Слід звернути увагу на те, що у старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення, зв'язне мовлення, як щабель соціальної та передшкільної підготовки, формується лише з допомогою спеціаліста, наочного матеріалу, допоміжних запитань або інструкцій, а також, інноваційних, творчих, цікавих та доступних для дітей засобів. Ігрова діяльність – може слугувати одним із таких засобів. Вона проста у використанні, але при цьому, створюючи позитивні умови в ЗДО, за короткий проміжок часу дозволяє дитині з загальним недорозвитком мовлення на високому рівні опанувати зв'язне мовлення.

РОЗДІЛ II.
ОРГАНІЗАЦІЯ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО
МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ

2.1. Методика діагностики зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Основним завданням логопедичної роботи для дітей із загальним недорозвитком мовлення є корекція та розвиток мовлення, адже значним контингентом логопедичних груп є дошкільники, у яких спостерігаються порушення всіх компонентів мовленнєвої системи при наявності збережених слуху та інтелекту. (Н. Бондаренко, Т. Королюк, Л. Стахова, Л. Трофименко, О. Ярмола та ін.):

Дослідники (Ю. Рібцун, Т. Королюк, Л. Стахова, Л. Трофименко, В. Тарасун та ін.) вказують на різний рівень сформованості у дітей із ЗНМ психічних функцій у цілому та інтелектуального розвитку зокрема. Мовлення є продуктом мовленнєвої діяльності, складним і багатостороннім психічним процесом [24]:

Дошкільний вік – це перш за все бурхливий період розвитку мовленнєвих процесів. Саме тому є впенені що важливим елементом є використання наступних технологій розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку:

- технології, що мають на меті забезпечити якісний розвиток мовленнєвих складових;
- технології, котрі підвищують рівень розвитку зв'язного мовлення дітей;
- технології, що ґрунтуються на розвитку дитини як повноцінного суб'єкта усного мовлення, та мають на меті заохочення до комунікації [31].

Виходячи із вище запропонованих технологій, нами ми можемо стверджувати, що для того, аби вірно оцінити ефективність їх впровадження у освітньому процесі, необхідно провести діагностику мовлення дитини. З цією метою ми провели діагностику рівня зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

У дослідженні взяли участь десять дітей старшої групи, віком 5-6 років. Експериментальною базою дослідження було обрано Комунальний заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу №202 Криворізької міської ради.

Мета констатувального експерименту – виявити й оцінити рівень сформованості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку за допомогою роботи з іграми.

Відповідно до мети нами було поставлено наступні завдання констатувального експерименту:

- 1) визначити рівень розвитку зв'язного мовлення у дітей;
- 2) підібрати діагностичні методики для дослідження рівня розвитку зв'язного мовлення;
- 3) здійснити кількісну та якісну обробку отриманих результатів.

У процесі констатувального експерименту були використані такі методи дослідження: спостереження, бесіди з вихованцями, діагностування.

В експериментальній частині констатувального етапу дослідження ми використали серію завдань з метою дослідження зв'язного мовлення Ю. Рібцун «Обстеження лексичної сторони мовлення дошкільників із ЗНМ», А. Малярчук «Обстеження мовлення дітей. Дидактичний матеріал». Ці методики мають на меті виявити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку: визначити якісну та кількісну оцінку можливих порушень, та аналіз структурності дефекту. Оцінювання виконаних завдань здійснюється бально-рівневою системою.

Дослідження зв'язного мовлення дошкільників включало такі критерії обстеження:

- 1) обстеження граматичної будови мовлення;

- 2) обстеження стану лексичної складової мовлення;
- 3) обстеження стану звуковимови;
- 4) обстеження зв'язного мовлення.

Процес дослідження рівня зв'язного мовлення містить у собі етапи з різними за складністю завданнями (Додаток А):

1. Використання слів-паронімів, поданих парами («Хитрі слова»).

Обладнання: набір із зображень пар предметів на позначення слів-паронімів (білочка-гілочка, миска-мишка, Марина-малина; дим-дім, коза-коса).

Мовленнєвий матеріал: слова-пароніми, в яких протиставляються:

- акустично та артикуляційно далекі звуки – б–г;
- артикуляційно різні, але акустично близькі звуки – с–ш;
- артикуляційно близькі, але акустично різні звуки – р–л;
- артикуляційно та акустично близькі звуки – и–і, з–с.

2. Визначення ознак предметів («Два слоника»).

Обладнання: аркуш із зображенням предметів посуду різного розміру (великі і маленькі), розташованих врозсіп (тарілка, чашка, ложка), аркуш, де зображені предмети, розташовані парами.

Опис ігрового завдання: Логопед розповідає, що мама-слониця покликала малого Слоника обідати, і пропонує дитині показати всі маленькі (великі) предмети посуду.

Завдання «Вірно чи ні?».

Матеріал: іграшки (лялька, лисичка, котик, ведмедик). Опис завдання: Логопед показує дитині іграшку, повідомляє, що буде називати її то правильно, то ні. Дитина уважно слухає, і на правильне називання киває, а на помилкове заперечно хитає головою.

Завдання на значення дієслів («Хто що робить»).

Обладнання: картки із зображенням чотирьох предметів, що виконують одну дію (дівчинка, собачка, курка, хлопчик – іде; немовля в колясці, порося, м'яч, ложка біля тарілки – лежить; дятел, молоток, хлопчик у двері та інше, та двома конфліктними картинками (зайчик сидить, хлопчик стоїть; квітка стоїть у вазі, котик біжить та інше).

Опис ігрового завдання: Логопед пропонує дитині уважно розглянути картинку і показати ті з них, на яких зображена певна дія.

3. Завдання для лексичного узагальнень («Знайди і покажи»).

Мовленнєвий матеріал:

а) іменники: У лісі виріс мухомор. Він дуже красивий. На білій ніжці червона шапочка. На шапочці мухомора – білі крапочки.

б) прикметники: Біля будинку виросло високе дерево. Високо на гілці звела гніздечко пташка. На високому дереві кіт не дістане гнізда.

в) дієслова: Мишко та Ігор взяли лопати. Вони почали копати яму. У викопану яму посадили дерево. Навесні на дереві з'являться листочки.

Опис ігрового завдання: Логопед читає текст, пропонує дитині уважно розглянути сюжетну картинку і показати той предмет, про який йшла мова.

4. Завдання на співвідношення слів («Зима–літо»).

Обладнання: сюжетні картинки «Зима», «Літо», відповідні предметні картинки до них (зима – сніжинка, сніговик, санчата, рукавички; літо – вишні, метелик, квітка, листочок) [29].

Опис ігрового завдання: Логопед викладає перед дитиною сюжетні картинки, поруч стопочкою кладе предметні. Дитина, по чергово беручи предметні картинки, визначає, якій саме порі року вона відповідає, і кладе під тією чи іншою сюжетною картинкою.

5. Завдання для дослідження лексико-фонологічного рівні («Я почну, а ти – продовжуй»).

Мовленнєвий матеріал: Зайчик гризе... (моркву), Сашко п'є томатний... (сік), Дівчинка Оля читає цікаву... (книжку).

Опис ігрового завдання: Логопед пропонує дитині доповнити названі ним речення, дібравши відповідну предметну картинку.

6. Переказ улюбленої казки («Ріпка», «Курочка Ряба», «Солом'яний бичок»).

Опис завдання: логопед дає завдання дитині пригадати свою улюблену казку, якщо необхідно, можна використати наочну опору, та переказати зміст

казки. Під час переказу логопед може задавати навідні запитання, що полегшить відповідь дитини.

Після здійснення аналізу отриманих результатів ми змогли чітко спостерігати та відповідно виділити три рівні якості виконаних завдань, що характеризують загальний рівень розвитку зв'язного мовлення дошкільнят старших груп, зокрема, - високий, середній та низький рівні [28].

Рівні оцінювання:

Високий рівень: дитина самостійно виконує усі завдання, які пропонує логопед; правильно відповідає на запитання, складає речення; може переказати зміст казки з наочною опорою та без неї.

Середній рівень: дитина завдання виконує частково, потребує допомоги; довго думає над відповіддю на запитання; речення складає за допомогою навідних запитань; зміст казки переказує лише за допомогою навідних запитань.

Низький: завдання самостійно виконати не може, або взагалі не виконує; на запитання не відповідає взагалі; речення не може скласти навіть із допомогою; переказати зміст казки не може, героїв на малюнку показує.

Проаналізувавши результати обстеження, можна зробити такий висновок, що порушення граматичної будови мовлення мають чотири з десяти дітей. Троє з десяти дітей не використовують узагальнюючі слова; – шестеро дітей не утворює іменники з суфіксом пестливості; – семеро дітей не використовують у своєму мовленні прийменників; – половина дітей не узгоджують числівники з іменниками; – двоє дітей не утворюють іменники у формі множини.

Лексична будова мовлення у всіх дітей недостатньо сформована на експресивному рівні. Досліджуючи стан звуковимови виявили наступні порушення: пом'якшення свистячих – 3 дитини; парасигматизм шиплячих – 7 дітей; парасигматизм свистячих – 4 дітей; ламбдацизм – 6 дітей; ротацизм – 5 дітей; параротацизм – 3 дітей; відсутність звуків аффрикатів – 1 дитина. Обстеження зв'язного мовлення показало, що у всіх дітей воно несформоване на експресивному рівні.

Здійснивши обробку отриманих даних згідно з критеріями, було отримано наступні результати (Рис.2.1).

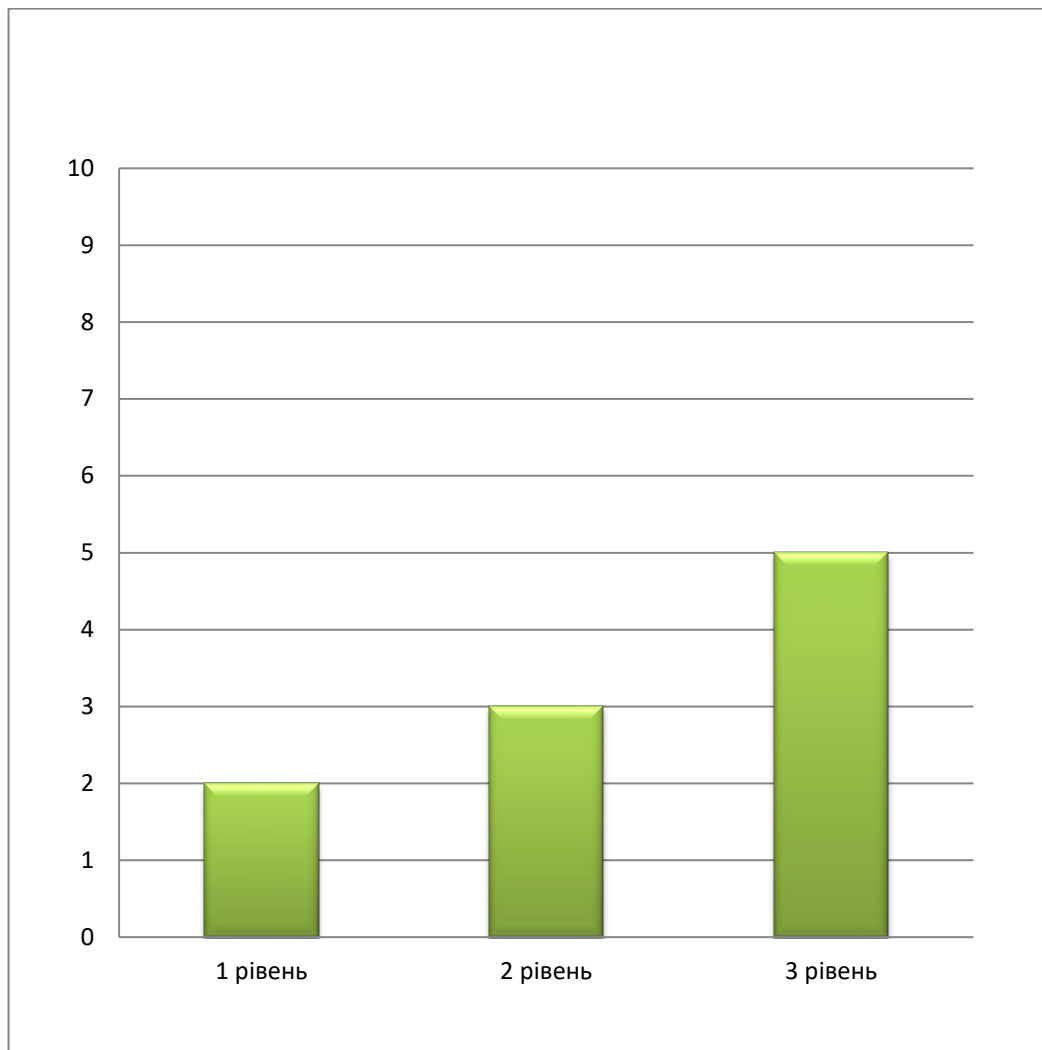

Рис.2.1. Рівні сформованості зв'язного мовлення в дітей із ЗНМ

З діаграми нам стає зрозумілим той факт, що рівень експериментальній групі є на високому та середньому рівнях, володіння низьким рівнем має 1 дитина. В експериментальній групі діти здебільшого володіють низьким рівнем вміння переказувати текст, проте присутній середній і низький рівень вмінь у деяких дошкільнят. Ми зазначаємо, що кількісні результати нашого дослідження мають свій прояв у якісній характеристиці мовлення дошкільнят.

Таким чином, подальшу роботу ми будемо проводити за допомогою запропонованих нами ефективних шляхів подолання труднощів у розвитку зв'язного мовлення, котрі ми описали у наступних розділах.

2.2. Рівні сформованості зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення

Зважаючи на дані, що ми отримали під час констатувального етапу експерименту, та той теоретичний матеріал, що використовувався в першій частині, нами було розроблено систему контрольного етапу експерименту. Ми припустили, що якісний розвиток зв'язного мовлення старших дошкільників у багатьох аспектах залежить від активного та різноманітного використання ігор як засобу інтелектуального, морального та власне мовленнєвого розвитку.

Відповідно до цього, метою другого етапу експерименту стало формування та розвиток у старших дошкільників здатності вправлятися у монологічній та діалогічній формах, проникати в сутність почутої інформації, осмислювати та запам'ятовувати її, логічно правильно та широко відтворювати матеріал, самостійно формувати та висловлювати власну думку, а також реалізувати набуті знання і враження у творчій діяльності та іграх.

Дослідивши безліч джерел масової інформації з питання найефективніших методик розвитку зв'язного мовлення дитини старшого дошкільного віку, ми побачили, що метод навчання дітей за допомогою ігрової діяльності займає значне місце у ієрархії наукових методик. У цьому розділі ми наочно доведемо цю гіпотезу. Тому, саме використання ігрових методів в навчанні дітей дають необхідну підготовку дошкільнятам для безпосереднього перенесення цих дій у навчанні, а зокрема, у дидактичних іграх, іграх-описах та інших.

Хочимо наголосити, що Є. І. Тихеева значно виділяла значимість такого роду діяльності на розвитку словника дитини, зв'язного та логічного мислення та, що не менш важливо, на розширення кругозору дитини [16].

Мисленнєві операції сприяють розвитку сенсорики дітей та розвитку наступних психічних процесів: уваги, уяви, пам'яті, мислення та спостережливості. У дитячих іграх зазвичай відсутні діючі особи, а значить, і прямого мовлення немає, відповідно діти зможуть повправлятися у застосуванні прикметників, епітетів та порівнянь. Діти освоюють вміння

навчатись виділяти та співставляти значущі, головні характеристики предметів та використовувати їх для позначення лексики, речення відповідної структурності, об'єднуючи речення у зв'язне цілісне єдине. [32].

Нами були виокремлено 3 рівні сформованості зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення, що можуть варіювати в залежності від рівня та характеру порушень мовленнєвого розвитку [24]. Однак, загалом нами були виділені такі основні рівні:

Первинний рівень: На цьому рівні дитина має значні труднощі з формуванням зв'язної мови. Вона може використовувати окремі слова, короткі фрази або більш складне мовлення, але часто зрозуміти її може тільки найближче оточення. Дитина на цьому етапі може мати проблеми зі сформуванням правильної граматики, малокількісного словотворення та проблеми з вимовою.

Вторинний рівень: На цьому рівні дитина здатна формувати більш складне мовлення, використовуючи повні речення, але вона може мати проблеми з вираженням думок та розповідями. Дитина може використовувати неправильну граматику та слова, а також потребувати додаткового часу для сформування речення.

Розвинений рівень: На цьому рівні дитина зв'язно висловлює свої думки та бере участь у більш складних комунікаційних ситуаціях. Вона використовує граматично коректні речення, коректні слова та фрази і випромінює виразність мовлення.

Для розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення можуть бути використані різні методи та прийоми ігрових вправ, які сприяють поліпшенню сприйняття, вимови, розумінню та продукції мовлення [4].

В результаті проведеної нами роботи з корекції рівнів розвитку зв'язного мовлення у дітей старшої групи, ми змогли дійти до потрібних нам показників. Вся робота базувалась на комплексі ігрових вправ, що був нами розроблений і впроваджений в роботу. Зокрема, на контрольному етапі нашої експериментально-дослідницької діяльності ми маємо на меті встановити рівень

сформованості зв'язного мовлення старших дошкільнят експериментальної групи після формувального етапу експерименту, виходячи з даних діагностичного матеріалу констатуючого експерименту.

В комплекс ігор входили наступні завдання, за допомогою яких була проведена друга частина дослідження, нижче наведені деякі із них (Додаток Б):

1. «Розповідь-продовження»: гравець починає розповідь про певну ситуацію або історію, а інші учасники по черзі продовжують її. У цьому завданні важливо зміцнювати зв'язність між реченнями та логічність розповіді.

2. «Розмова-діалог»: учасники грають роль персонажів і виконують діалог на певну тему або ситуацію. Вони повинні взаємодіяти між собою, висловлюючи свої думки, відповідати на запитання та реагувати на висловлення інших.

3. «Асоціаційний ланцюжок»: гравці послідовно називають слова, які асоціюються у них з попереднім словом. Наприклад, якщо перше слово – «сонце», то гравці можуть називати слова «небо», «тепло», «радість» тощо. Це завдання допомагає розвивати вміння швидко і логічно знаходити асоціації та будувати діалог.

«Монолог про предмет»: учасники обирають предмет і розповідають про нього, описуючи його властивості, використання та особисті асоціації. Важливо триматись теми та будувати зв'язну розповідь.

«Запитання-відповідь»: гравці взаємодіють між собою, задаючи запитання і відповідаючи на них. Це допомагає вправлятися у швидкому формулюванні відповідей та попереджати зв'язність між реченнями.

В дослідженні щодо ефективності використання розробленого нами комплексу вправ, приймало 10 дітей старшого дошкільного віку.

На етапі констатувального дослідження в експериментальній групі було три дітей із середнім рівнем і шість дітей із середнім рівнем, і одна дитина з низьким рівнем, а вже на контрольному етапі показники виглядали наступним чином: три дитини оволоділи середнім рівнем і сім дітей із високим рівнем. Відповідно змінився рівень показників низького рівня, що на початку становило одна дитини, а вже на контрольному етапі дані показники впали до

нуля, що означає відсутність дітей із низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення у дітей експериментальної групи.

При систематичному підході до цієї методики, мовлення дитини ставатиме більш досконалим та точним, оскільки відбуватиметься збагачення дитячого словника, структурність їх мовлення та розвиток самого зв'язного мовлення. Також у дітей спостерігалась більш активна діяльність при використанні колексу ігор, тому ми можемо стверджувати що використання ігор, є позитивним і суттєвим фактором у розвитку мовленнєвих функцій розвитку дитини старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення.

Здійснивши обробку отриманих даних згідно з критеріями, було отримано наступні результати (Рис. 2.1)

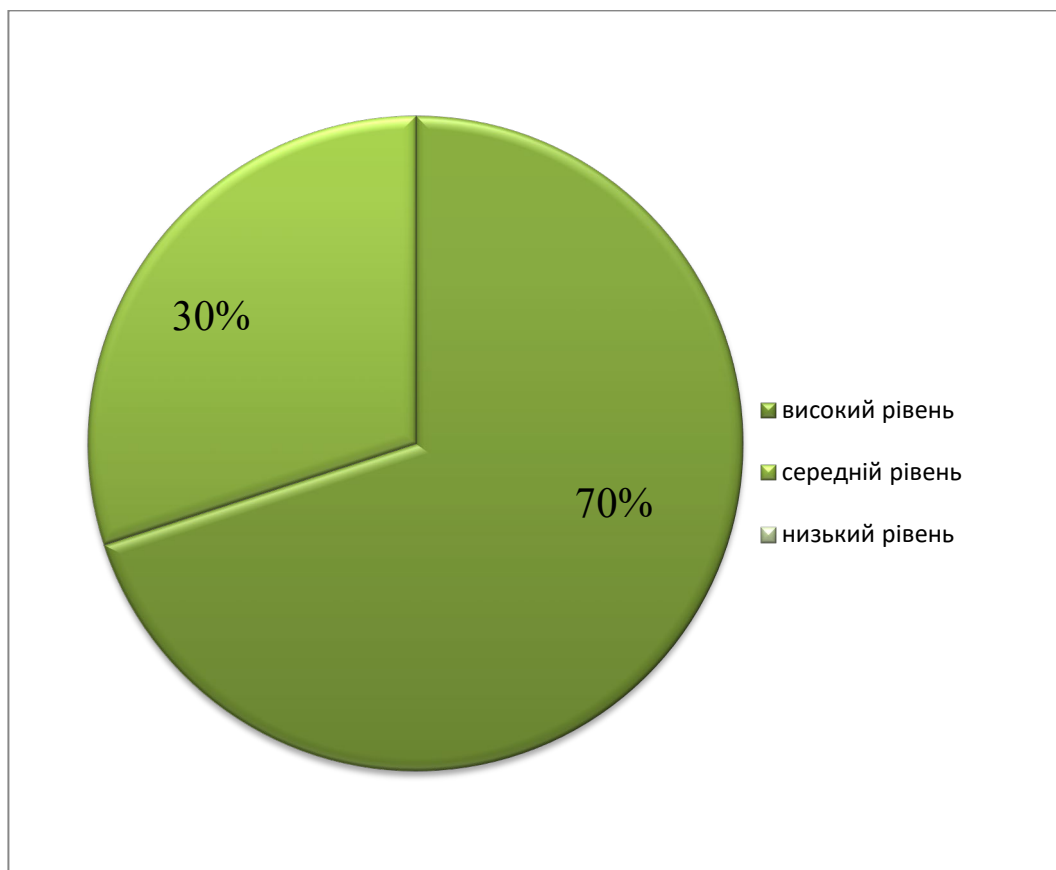

Рис. 2.2. Рівні сформованості зв'язного мовлення в дітей із ЗНМ

2.3. Ефективність впровадження ігрових вправ для розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення

На основі нашої роботи можна зробити висновок, що впровадження ігрової діяльності для розвитку зв'язного мовлення є ефективним способом покращити комунікативні навички у дітей. За допомогою ігор можна стимулювати інтерес до мовлення, розвивати словниковий запас, розуміння та вміння висловлювати свої думки [24]. Нами підібрано декілька ідей для впровадження ігрової діяльності:

Рольові ігри: Запропонуйте дітям виступити у ролі різних персонажів або професій. Вони можуть вдягтися, мімікувати і використовувати мовлення для спілкування у вигляді діалогів.

Ігри на розвиток фантазії: Запропонуйте дітям придумувати історії або казки. Вони можуть використовувати різні образи, події та розвивати мовлення в процесі розповіді.

Карткові ігри: Використовуйте картки зі словами або фразами, і діти повинні скласти речення з даних слів. Це сприятиме розвитку лексичного запасу та образотворчого мислення.

Ігри на розвиток слухового сприйняття: Запропонуйте дітям слухати різні аудіо записи або оповіді, потім задавайте запитання щодо їх змісту. Це розвиток розуміння прослуханого та вміння уважно слухати.

Кросворди або головоломки: Діти можуть вирішувати кросворди або головоломки, де потрібно знайти і правильно використати слова для заповнення клітинок або виконання завдань.

Мовні змагання: Проведіть мовні змагання, де діти мають відповідати на запитання, придумувати речення або виставляти лексичні або граматичні правила.

Впровадження ігрової діяльності для розвитку зв'язного мовлення може бути цікавим і пізнавальним для дітей. Ці ігри сприяють активному залученню до мовленнєвої діяльності та розвитку навичок комунікації. Ігрові вправи

стимулюють розвиток мовних навичок через активну участь дитини в ігровому процесі [27]. Основні переваги ігрових вправ:

1. Мотивація: Ігровий контекст підвищує зацікавленість дитини і мотивацію до або певну мовну дію. Діти активно взаємодіють з оточуючими предметами, ролеві ігри дозволяють підіграти їх фантазію та необмежено розширити жанровий спектр мовленнєвих ситуацій.

2. Структуроване навчання: Ігрові вправи можна структурувати так, щоб дитина мала можливість вчитися новим словам, фразам та граматичним правилам в систематичний спосіб. Наприклад, гра зі спілкуванням на рольові ситуації може допомогти усвідомлення правильного порядку слів у реченні.

3. Соціальний аспект: Ігрові вправи можуть сприяти розвитку соціальних навичок, таких як спілкування, спільна гра, співпраця, співпереживання тощо. Це особливо важливо для дітей з недорозвиненим мовленням, які можуть мати проблеми зі спілкуванням та соціалізацією [19].

4. Збагачення словникового запасу: Ігрові вправи допомагають дитині вивчати нові слова та фрази, пов'язані з ігровими ситуаціями. За допомогою повторення та контекстуального використання, діти можуть засвоїти ці нові слова та використовувати їх у реальних спілкуваннях.

5. Розвиток когнітивних навичок: Ігрові вправи сприяють розвитку критичного мислення, уваги, концентрації, пам'яті та інших когнітивних навичок. Наприклад, ігри-головоломки можуть допомогти усвідомленню логічних послідовностей та розвитку просторового мислення.

Усі ці фактори роблять ігрові вправи ефективним інструментом для розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Ці вправи не тільки стимулюють активну участь дитини, але й надають можливість розвивати мовні навички в цікавому та мотивуючому контексті [22].

Тому, впровадження ігрової діяльності в педагогічну практику є дуже важливим кроком для повноцінного розвитку дитини. Вона сприяє фізичному, мовленнєвому, соціальному та когнітивному розвитку дітей, а також формує в них такі важливі вміння, як співпраця, взаємодія, адаптація до нових ситуацій.

Отже, можна зробити висновок, що використання ігрових прийомів в логопедичній роботі має суттєвий вплив на мовленнєву активність дитини, що можна виявити порівнявши рівні розвитку зв'язного мовлення у двох групах, і ми можемо зазначити, що діти експериментальної групи, з котрими проводилась цілеспрямована робота з активного та різноманітного використання запропонованих нами шляхів розвитку зв'язного мовлення, повністю зрівнялись із показниками, а подекуди й мають вищі показники рівня розвитку зв'язного мовлення, ніж діти контрольної групи, з котрими не проводилась організована робота із покращення рівня розвитку зв'язного мовлення.

Виходячи із цих даних ми можемо зробити повноцінний порівняльний аналіз отриманих результатів дослідження, котрі наведено в таблиці 1.2 та рисунку 1.3.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз отриманих даних у експериментальній та контрольній групах констатувального та контрольного етапів експерименту

Етапи експерименту	Групи	Рівні розвитку (осіб / %)					
		Високий		Середній		Низький	
		осіб	%	осіб	%	Осіб	%
Констатувальний	ЕГ	2	17 %	3	28 %	5	55 %
Контрольний	КГ	7	72 %	3	28 %	-	-

Всі отримані результати контрольного етапу нашого експерименту з метою ефективного порівняння попереднього та набудого рівня розвитку зв'язного мовлення у дітей старшої групи, ми відобразили у таблиці.

Отже, аналіз отриманих кількісних та якісних показників дослідження засвідчив, що за допомогою використання у навчально-виховному процесі

систему роботи щодо розвитку зв'язного мовлення засобом ігор, робота має широкі виховні, розвивальні та пізнавальні можливості.

Дитина старшого дошкільного віку вчиться виявляти жвавий інтерес до ігор, в неї розвивається здатність обмірковувати, запам'ятовувати та якісно відтворювати інформацію, виражати її мовними засобами, засвідчувати своє ставлення до змісту інформації, а також творчо реалізувати себе в цілеспрямованому фантазуванні та художній праці.

Отже, розроблена нами система роботи з розвитку зв'язного мовлення засобом ігор формує у дитини інтерес до мовлення, сприяє творчій роботі з ними, розширює уявлення та послідовність викладу думок, розвиває увагу, пам'ять, мислення, діалогічне та монологічне мовлення, дає можливість виразити себе та має терапевтичний потенціал.

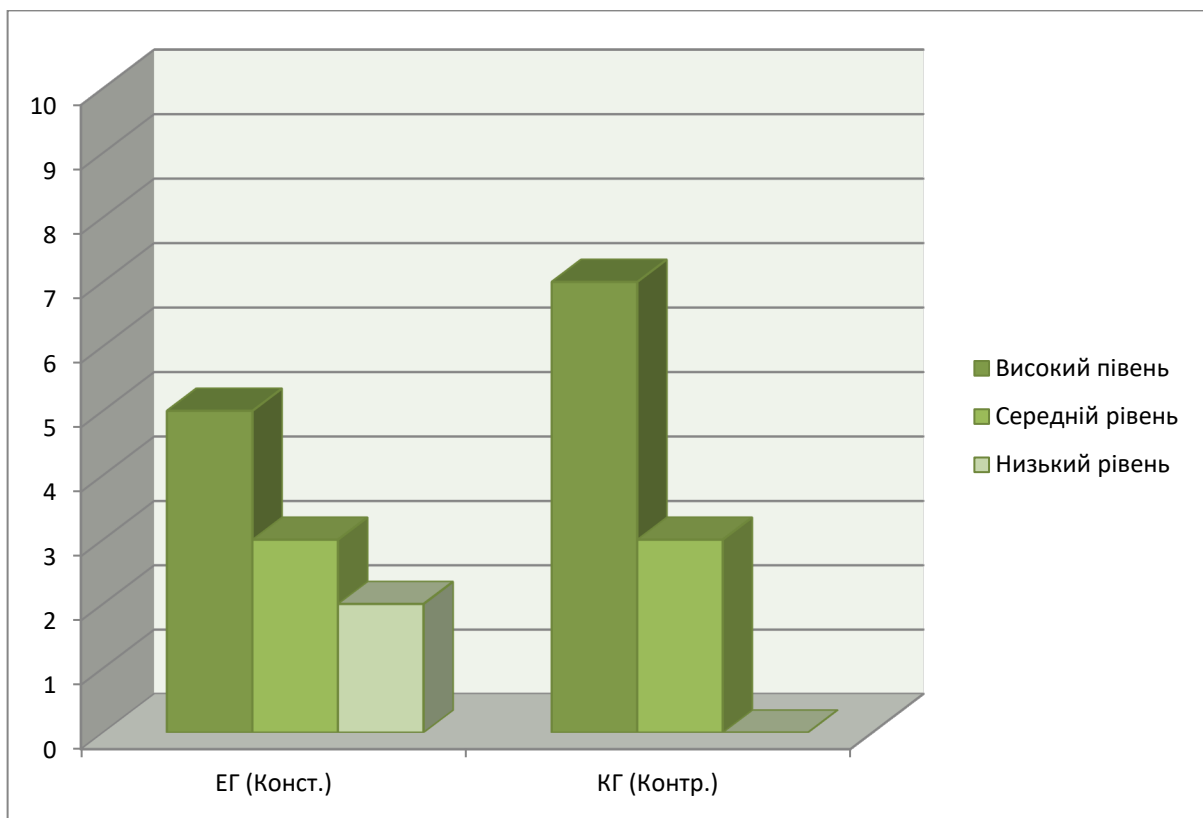

Рис. 2.3. Порівняльний аналіз рівня розвитку мовлення у контрольній групі та експериментальній групі на різних етапах експерименту

Отже, проведений аналіз якісних показників дослідження дав нам змогу наочно побачити, що використання педагогами системи роботи з

використанням ігрової діяльності для зв'язного мовлення у виховному процесі надає широкі розвивальні та пізнавальні можливості.

Зокрема, під час ефективної реалізації запропонованої нами системи у дошкільнят старшого віку значно розширюється словниковий запас та вміння висловлювати свою думку, якомога повніше використовуючи мовні засоби, разом з тим вдосконалюються навички зв'язного мовлення саме в умовах індивідуальних та колективних форм мовленнєвої активності.

Ми зазначаємо цікавий факт, що у дитини старшого віку дошкільного періоду навчається прослідковується розвиток мислення, запам'ятовування та якісне відтворення отриманої інформації, а також до творчої реалізації себе у цілеспрямованій художньо-мовленнєвій діяльності.

Отже, запропонована нами система розвитку зв'язного мовлення формує у дитини великий інтерес до мовленнєвої діяльності, розширює уявлення про важливість послідовного викладу думок, розвиває увагу, пам'ять, мислення, зокрема монологічне та діалогічне мовлення та надає терапевтичний потенціал.

Висновок до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи були досліджені мовленнєві показники формування лексико-граматичної та зв'язної сторони мовлення дітей 5-6 року із ЗНМ III рівня. Зокрема: дослідження мовлення в природному середовищі, діагностика мотивації дитини до мовлення, діагностика різних сторін мовлення дитини, та впровадження комплексу ігрових вправ для розвитку мовлення дошкільників із ЗНМ, а також створення матеріально-технічної бази.

Велике значення при експериментальному дослідженні було виділено індивідуальному підходу для кожної дитини, що мало на меті встановлення і розробку завдань для кожної дитини з урахування індивідуальних особливостей мовлення і потреб дитини. В розроблену програму логопедичних ігор увійшли вправи з розвитку мовлення старших дошкільнят із ЗНМ з використанням засобів ігор.

Метою контрольного етапу дослідження було оцінити ефективність логопедично-навчальних ігор з розвитку мовлення старших дошкільнят із ЗНМ з використанням засобів комплексу ігор. Для оцінки результатів корекційної програми нами була використана розроблена нами програма.

На основі отриманих даних дослідження можна зробити висновок про те, що комплекс ігор для розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ дає ефективний результат для подолання ряду специфічних особливостей усіх компонентів мовлення. Це підтверджується отриманими в ході дослідження позитивними результатами. Підводячи підсумок експериментальної роботи, можна відзначити, що, цілеспрямоване використання комплексу ігор сприяє ефективному розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ.

Тому можна впевнено стверджувати, що розроблена, запропонована і використана нами система ігор позитивно впливає на розвитку зв'язного мовлення і формує у дитини великий інтерес до мовленнєвої діяльності, розширює уявлення про важливість послідовного викладу думок, розвиває увагу, пам'ять, мислення, зокрема монологічне та діалогічне мовлення та надає терапевтичний потенціал.

ВИСНОВКИ

У першому розділі було теоретично обґрунтовано проблему зв'язного мовлення з загальним недорозвиненням мовлення III рівня у дітей 5-6 року життя. Ми з'ясували наступне: ЗНМ може бути спричинене різними факторами, такими як генетичні відхилення, рання патологія розвитку мозку, травми головного мозку або недостатній стимуляції мовленнєвого середовища. Він може проявлятися як проблеми з артикуляцією, розумінням мовлення інших людей, формулюванням висловлювань, складанням розповідей, відсутністю правильної граматики тощо.

Вивчення поняття і особливостей загального недорозвинення мовлення у дітей старшого дошкільного віку є актуальною задачею для багатьох науковців, таких як педагоги, психологи та логопеди.

Мовленнєве недорозвинення у дітей може бути виражено в різній мірі: від повної відсутності мовлення або лепету до розгорнутого мовлення, але з елементами фонетичного та лексико-граматичного недорозвитку.

Аналіз літератури показав, існують і багато інших учених, які займалися вивченням психофізичного розвитку, таких як Ю. Рібцун, Сігмунд Фрейд, Лев Виготський, Ерік Еріксон та інші. Кожен з них вніс свій внесок у розуміння та пояснення процесів, які відбуваються в розвитку людини.

Ми зробили висновок що психофізичний розвиток дітей з загальним недорозвиненням мовлення суттєво впливає на їх загальний розвиток, зокрема може зазначатися затримка розвитку моторики, когнітивних навичок і соціальної адаптації. Відсутність адекватної комунікації через недорозвинене мовлення може спричиняти емоційні та соціальні проблеми у дітей. Впевненість в собі, соціальна взаємодія та розвиток дружніх стосунків можуть бути побічними стражданнями.

Було виявлено що при ЗНМ порушуються всі компоненти мовлення: фонематичні процеси, звуковимова, словниковий запас, граматична будова та зв'язне мовлення, найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння й використання дітьми лексики та граматики рідної мови.

Дослідивши наукові джерела, було виявлено що у більшості дітей спостерігається неправильне використання прийменників, діти можуть помилково використовувати прийменники або використовувати їх у неправильному контексті.

Таким чином, ми зробили висновок що мовленнєвий розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення є складним процесом, який вимагає особливої уваги та підтримки. Успішний мовленнєвий розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення вимагає комплексного підходу, співпраці між спеціалістами, батьками та оточуючими людьми. Цей процес вимагає часу, терпіння та постійного підтримки, але з правильною допомогою більшість дітей здатні досягти значних покращень у своєму мовленні.

У другому розділі з метою вивчення сформованості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, нами проведено констатувальний експеримент. Експериментальна робота впроваджувалась в межах 3-х етапів: підготовчого, власне експерименту, обробки та аналізу результатів.

Дослідивши джерела ми виявили завдання й зміст логопедичної роботи в системі корекційного комплексу ігор що мають на меті вплинути на структурні елементи мовленнєвих порушень, а також збережених і компенсаторних можливостей дітей. Навчальний матеріал, методичні прийоми кожного етапу роботи передбачають поступове ускладнення, але з обов'язковою опорою на те, що в дитини вже сформувалося спонтанно або в результаті попередньої логопедичної роботи.

Оцінювання зв'язного мовлення проводиться за такими основними критеріями: 1) обстеження граматичної будови мовлення; 2) обстеження стану лексичної складової мовлення; 3) обстеження стану звуковимови; 4) обстеження зв'язного мовлення.

Відтак, у залежності від правильності і самостійності оцінювалося виконання завдань за трьома рівнями: достатній, середній та низький. Аналіз результатів дослідження стану сформованості зв'язного мовлення у дітей 5-6

років із ЗНМ дозволив з'ясувати, що у більшості дітей спостерігається низький рівень розвитку зв'язного мовлення.

Метою контрольного етапу експерименту було оцінити ефективність використання програми логопедичних ігор з розвитку мовлення старших дошкільнят із ЗНМ. На підставі отриманих даних можна зробити висновок про те, що програма з розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ дозволила подолати ряд специфічних особливостей компонентів мовлення. Це підтверджується отриманими в ході дослідження позитивними результатами.

Підводячи підсумок експериментальної роботи, можна відзначити, що, цілеспрямоване використання програми логопедичних ігор сприяє ефективному розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 150-155 с.
2. Бабенко, О. М., Кольцова, І. В. Застосування ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Віче: психологія і комп'ютери*, 2016. 66-72 с.
3. Ботвінова Т. В. Розробка та апробація програми педагогічного супроводу розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. 3-тє вид. Зб. наук. пр.: *Педагогіка і психологія*, 2017. 41-45 с.
4. Бойчук С. М. Купрієнко А. В. Корекційна робота зі зв'язним мовленням у дітей з ЗНМ. Київ: Вид. дім «Слово», 2019. 116-118 с.
5. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Одеса: Ярослав, 2004. 50-55 с.
6. Богуш А. М. Дошкільна лігводидактика: теорія і методика. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 210-212 с.
7. Богуш А. М., Савінова Н. Н. Педагогічне коригування мовлення дітей дошкільного віку в ігровій діяльності. Миколаїв: Атол, 2007. 50-56с.
8. Васильєва О. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення: методи та прийоми роботи. *Методичні рекомендації*, 2015. 55-59 с.
9. Войчак, О. В. Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення за допомогою ігрової діяльності: методичні рекомендації, 2009. 86-90 с.
10. Валеса І. А. Проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Житомирського державного університету: Вісник №44*, 2009. 47-49с.
11. Гальченко, М. Машканова. Основи корекційної психології мовлення: навч. Посібник. Київ: КДЛП «Генеза», 2015. 96-99с.

12. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма. Монографія. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. 87с.
13. Гавриш Н. О. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. 264-те вид. Київ: Вид. дім «Шкіл. світ», Вид. дім «Л.Галіціна», 2006. 119 с.
14. Загальноданілевська В. В. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Київ: *Науковий вісник*, 2016. 5-9с.
15. Королюк Т. О. Характеристика стану зв'язного мовлення дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. 28-ме вид. Львів: *Вісн. Львів. ун-ту Серія педаг.*, 2012. 20-23с.
16. Косарева Г. М. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення через ігрову діяльність. 3-тє вид. Кам'янець-Подільськ : *Наук. вісн. Кам'янець-Под. нац. ун-ту Серія: Пед. науки*, 2014. 84-89 с.
17. Ковальова Т. А. Психолого-педагогічні аспекти розвитку зв'язного мовлення у дітей з загальним недорозвиненням мовлення. *Вісник практичної психології та соціальної роботи*. 16-те вид. Київ: *Вісн. практ. психології та соц. роботи.*, 2017. 42-44 с.
18. Калмикова Л.О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма: монографія.Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2010. 110-112 с.
19. Крутій К. М. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: Монографія. Запоріжжя: «ЛППС», 2004. 74-75с .
20. Лесів А. А. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення засобами ігрової діяльності. Київ: *Серія: Педагогічні науки*, 2018. 103-110 с.
21. Лисенко В. О. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Запоріжжя: *«Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології»*, 2013. 394-399 с.

22. Лубимова Т. О. Мовленнєвий розвиток дітей з недорозвиненням мовлення: особливості та корекційні технології: навч. Посібник. Київ: ВЦ "Освіта", 2012. 109-111 с.
23. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене. За ред. М.К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.
24. Луцан Н. І. Розвиток зв'язного мовлення дошкільника в мовленнєвоігровій діяльності: лінгводидактичний аспект. 10-те вид. Кам'янець-Подільськ: *Наука і освіта*, 2014. 119-122 с.
25. Мельник І. В. Застосування ігрової діяльності у педагогічному процесі розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. Острог: Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька акад.». Серія «Психол. науки», 2018. 73-78 с.
26. Мельник О. А Руденко Л. І Александрова Н. С. Розвиток зв'язного мовлення у дітей з недорозвиненням мовлення на заняттях логопеда. 24-те вид. Київ: *Пед. освіта: теорія і практика*, 2016. 128-133 с.
27. Мартиненко І. В. Проблема комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з системними мовленнєвими порушеннями. 26-те вид. Київ : Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоман. Серія 19: *Корекц. педагогіка та спец. психологія*, 2014. 342-348 с.
28. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 88-130 с.
29. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 80-100с.
30. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно методичний комплекс. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 255-258 с.
31. Соботович Є. Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 1-ше вид. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2002. 2-7 с.

32. Трофименко Н. М., Головкіна Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з недорозвиненням мовлення за допомогою ігор. *Неперервна професійна освіта і наука*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2019. 48-53 с.
33. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. Кіровоград: «Імекс-ЛТД», 2014. 104 с.
34. Щербаченко І. В. Наукові праці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. 40-те вид. Вінниця: *Серія: Пед. науки*, 2019. 228-234 с.
35. Яремчук О. Я, Кравченко К. Л. Загальне недорозвинення мовлення у дошкільників: особливості вияву та психокорекційна робота. 17-те вид. Кам'янець-Подільськ : *Вісн. практ. психології та соц. роботи*, 2019. С. 219-227
36. Яковенко А. О. Загальнодидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 24-те вид. Одеса: Корекц. педагогіка та спец. психологія, 2013. 273-277 с.